

УДК 37(092)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/27.204012>**Ірина СТЕПАНЕНКО,***orcid.org/0000-0001-9034-0516*

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри іноземних мов

*Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
(Харків, Україна) irenas8135@gmail.com***Яна РОМАНЦОВА,***orcid.org/0000-0003-1972-9224*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов № 1

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна) yanaromantsova@ukr.net*

ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНО ЦІННИХ ІДЕЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті аналізуються можливості використання педагогічно цінних ідей освітньої політики Об'єднаного Королівства в умовах впровадження правового виховання в освітній простір нашої країни. Важливим для нашого дослідження є компаративний його аспект, оскільки саме шляхом порівняння можна визначити спільні та відмінні риси в характері правовиховної освіти України та Великої Британії і спрогнозувати їх подальший розвиток.

Вивчення сучасної історико-педагогічної, науково-методичної літератури та інших джерел показує, що зміни в житті суспільства, переоцінка старих і надбання нових цінностей потребують оновлення змісту правового виховання молодого покоління. Дієву допомогу щодо організації правового виховання молоді, реалізації завдань правової освіти, широкої пропаганди правових цінностей може надати вивчення та творче використання ідей Великої Британії.

Можемо зазначити, що системи державного устрою, система освіти, рівень життя, досконалість громадянського суспільства кардинально різняться в Об'єднаному Королівстві та нашій країні.

Велика Британія – це держава, в якій існування правосвідомого суспільства спирається на підтримання сталих, міцних суспільних традицій, дотримання букви закону та досконалу законодавчу базу, держава, в якій виконання вимог суспільства й окремого громадянина є обов'язком державних інституцій.

В Україні в умовах сьогодення вивчення та розуміння правил та законів співіснування в суспільстві, вироблення правильної правової політики як на державному, так і на місцевому рівнях вельми актуальне, оскільки законодавча база нашої країни постійно оновлюється та реформується, що призводить до певних складнощів у визначенні суті, змісту та завдань правового виховання в освітньому процесі.

Оскільки педагогіка Великої Британії містить чимало цікавих ідей щодо реалізації питань правового виховання молоді, наша увага була зосереджена саме на досвіді цієї країни.

Ключові слова: *правове виховання, цінності, громадянин, освітній простір, зміст і завдання правового виховання.*

Ірина STEPANENKO,*orcid.org/0000-0001-9034-0516*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Lecturer at Department of Foreign Language

*of O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
(Kharkiv, Ukraine) irenas8135@gmail.com***Yana ROMANTSOVA,***orcid.org/0000-0003-1972-9224*

Candidate of Philological sciences, Associate Professor,

Associate Professor at Department of Foreign Language № 1

*of Yaroslav Mudryi National Law University**(Kharkiv, Ukraine) yanaromantsova@ukr.net*

CREATIVE USE UNITED KINGDOM'S PEDAGOGICALLY VALUABLE IDEAS REGARDING THE ORGANIZATION OF LEGAL EDUCATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE SECONDARY EDUCATION OF UKRAINE

The article analyzes the possibilities of use of pedagogically valuable ideas of educational policy of the United Kingdom in the conditions of introduction of legal education in the educational sphere of our country. Comparative aspect of our study is important, because precisely by comparison that common and distinct features in the nature of law education of Ukraine and Great Britain can be identified and their future development can be predicted.

The study of contemporary historical and pedagogical, scientific and methodological literature and other sources shows that changes in the life of society, re-evaluation of old and acquisition of new values require the updating of the younger generation legal education content. Effective assistance in the organization of the young people legal education, the realization of the legal education tasks, the broad promotion of legal values can be provided by the study and creative use of ideas of Great Britain.

It can be noted that the systems of government, the education system, the standard of living, the excellence of civil society are dramatically different in the United Kingdom and our country.

The United Kingdom is a country where the existence of a legitimate society is based on upholding sustainable, strong societal traditions, adherence to the letter of the law and a perfect legislative framework, a state in which to act as public institutions is the duty of the public and the individual.

In Ukraine, in the context of present times, studying and understanding of the rules and laws of coexistence in society, the development of the correct legal policy both at the state and local levels is very relevant, as the legislative framework of our country is constantly updated and reformed, which leads to certain difficulties in determining of essence, content and tasks of legal education in the educational process.

As the pedagogy of the United Kingdom contains many interesting ideas on the implementation of legal education for young people, our attention was focused on the experience of this country.

Key words: legal education, values, citizen, educational space, content and tasks of legal education.

Постановка проблеми. Як вже неодноразово зазначалося, система цінностей освіти і виховання не є сталою. Вона змінюється в часовому просторі, а динаміка її змін зумовлена різноманітними модифікаціями суспільної свідомості й залежить від багатьох чинників, як особистісних, так і суспільних. Особливо актуальним і важливим в українській педагогіці і педагогіці об'єднаної Європи є питання виховання такої особистості, ідеалами якої будуть моральні цінності та гуманістичні традиції.

Аналіз досліджень засвідчив, що науковці, як українські, так і британські, присвячують значну увагу питанням виховання молоді взагалі і питанням правового виховання зокрема. Так, окремі аспекти змісту і напрямів виховання особистості школяра у Великій Британії відображені в працях таких учених, як М. Бойченко, Л. Гордієнко, М. Гурій, А. Досін, Ю. Завалевський, І. Кучинська, В. Фазан.

Вагомий внесок у розробку питань правового виховання дітей та молоді здійснили британські вчені R. Andrews, A. Bottoms, B. Crick, D. Farrington, D. Heater, D. Kerr, I. Lister, F. Losel, A. Mусock, розглядаючи такі аспекти правового виховання, як причини виникнення девіантної поведінки молоді, особливості профілактичної роботи з неповнолітніми, форми позанавчальної діяльності правовиховного спрямування.

Мета статті – переглянути теорію та практику організації правового виховання учнів старших

класів, враховуючи досвід впровадження зазначених питань в Україні та доповнюючи його окремими ідеями британської школи, які можна і доцільно впроваджувати в навчально-виховну систему загальноосвітніх навчальних закладів України задля підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Процес оволодіння старшокласниками знаннями про свої права, устрій держави, ознайомлення з основними напрямками права до сьогодення впроваджувався в освітній процес закладів України на уроках із предмета «Основи правознавства» в обсязі 35 годин у 9 класі. У курсі вивчення особлива увага приділялася правовідносинам, учасниками яких є неповнолітні особи. Це унеможливило разом із формуванням конкретних знань і загальноправових уявлень учнів застосування правових знань для реалізації й захисту ними прав, свобод і законних інтересів, регулювання взаємовідносин з іншими людьми, вибору правомірних моделей поведінки в життєвих ситуаціях, а також застосування критичного мислення, аналізу і синтезу правового матеріалу.

З 2016 р. розпочався процес вдосконалення системи правового виховання в освітніх закладах України. Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 р., у навчальні програми предмета «Правознавство» як рівня стандарту, так і профільного рівня було внесено певні зміни. Відповідно до рекомендацій ОБСЄ, стосовно впровадження підходу, заснованого на розумінні

прав людини, було виокремлено питання зі сфери навчання прав людини: «Покоління прав людини», «Міжнародні стандарти у галузі прав людини: поняття, акти, що їх закріплюють», а також введено практичне заняття «Європейський суд із прав людини» (Методичні рекомендації щодо організації та змісту вивчення правознавства в основній і старшій школі у 2016/2017 навчальному році).

З вищевикладеного стає очевидним, що в Україні відбулися позитивні зміни в освітній політиці стосовно правового виховання школярів. Якщо раніше старшокласники оволодівали питаннями права на рівні елементарних правових уявлень та основних понять, то з уведенням курсу «Правознавство» учням 10, 11 класів значно посилюється практичне спрямування шляхом зменшення занять теоретичного характеру і введення практичних занять, що спрямовані на застосування правових знань, предметних умінь і навичок, де учні індивідуально або ж взаємодіючи розв'язують юридичні задачі, відтворюють юридичні процедури, опрацьовують джерела права, ґрунтовно характеризують правові явища й процеси і проводять аналіз правових ситуацій.

Водночас у школах Великої Британії велика увага приділяється правовому вихованню в позаурочний час, про що свідчить створення гуртків, клубів, волонтерських і громадських груп, благодійних організацій і асоціацій різного спрямування (Child Exploitation and Online Protection (CEOP) Centre – Центр захисту дитини від експлуатації та криміналу в мережі Інтернет, Connexions Service National Unit (CSNU) – Національний інформаційний відділ для молодих людей, Earthwatch Institute – Інститут досліджень Землі, Forum for the Future – Форум за майбутнє, PSHE Association – Асоціація особистісно-соціальної та здорової освіти, Scout Association – Скаутська Асоціація). Більшість із них фінансується державою, що виділяє достатню кількість коштів на якісне й різноманітне їх утримання і підтримку (Гордієнко, 2005: 136). Також урядом фінансуються і шкільні позаурочні заходи – екскурсії, поїздки до інших країн тощо, особливу увагу при цьому приділяють учням із неповних та соціально незахищених сімей.

В Україні також існують пришкільні гуртки, але, на відміну від Об'єднаного Королівства, їх дуже мало, і за відсутності достатнього фінансування вони не можуть надати всього спектру необхідної інформації старшокласникам, тому діти, втрачаючи зацікавленість, шукають різні можливості зайняти себе у вільний час – йдуть на вулиці, що призводить до зростання підліткової

злочинності, асоціальної поведінки, наркоманії, пияцтва тощо (Кашпур, Песляк).

Таким чином, можна зазначити, що покращенню правової вихованості старшокласників сприяли б створення і підтримка факультативних занять із курсу права. Для зацікавлення старшокласників правовим факультативом можна використовувати різноманітні форми проведення занять, наприклад: організація диспутів, інсценування різних життєвих ситуацій із подальшим обговоренням правомірності дій того чи іншого персонажа, зустрічі з представниками правоохоронних органів, перегляд фільмів на тему правосуддя тощо. В умовах сьогодення корисними були б різні правовиховні подорожі (екскурсії до військово-історичних пам'яток порушення прав людини – Дробицького Яру, Меморіалу жертвам Голодомору, музею ім. А. С. Макаренка тощо).

Спираючись на досвід організації правового виховання у Великій Британії, було б доцільно використовувати засоби масової інформації (радіо, телебачення, газети, журнали), які на сучасному етапі розвитку суспільства займають важливе місце у процесі виховання, оскільки це організована методична система, яка об'єднує предмети, технічні можливості, а також різні шляхи передачі змісту правових норм, інформації, тобто все те, що використовується для реалізації та досягнення правовиховної мети (Степаненко, 2013: 291).

На сучасному етапі високорозвинених технологій одним із основних засобів у процесі правового виховання є використання інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж, у першу чергу – мережі Інтернет. Цей ресурс активно розвивається, напрями його використання поширюються. Нині Інтернет – це глобальна багатифункціональна інформаційна «павутина». Доступ до електронних даних, у тому числі правових, є відкритим для всіх категорій громадян, незалежно від державних кордонів, національності, професії. Інформаційні технології мають значний вплив на формування правосвідомості і правової культури українських громадян взагалі та підростаючого покоління зокрема (Бойченко, 2015: 29).

Але варто зауважити, що можливі і негативні наслідки користування тими чи іншими засобами інформаційних технологій, оскільки школяр перестає самостійно думати. За допомогою інструментів комунікації різні факти, політичні події, взагалі соціальна реальність інтерпретуються у вигідному для авторів повідомлення світлі, нав'язуючи потрібне розуміння тієї чи іншої інформації. Тому, враховуючи досвід британських учителів, які організують навчальні

заходи для учнів та їхніх батьків із метою попередження можливих негативних наслідків користування тими чи іншими засобами інформаційних технологій, доцільно було б у вітчизняній освітній закладі ввести уроки, метою яких стало б обговорення того, як правильно шукати і використовувати потрібну інформацію, що стосується правових питань чи будь-яких інших питань, які можуть зацікавити школяра.

Педагогами Великої Британії набуто суттєвий досвід щодо управління поведінкою учнів у позаурочний час та заохочення дітей до зразкової поведінки, чому сприяють особливі семінари та курси для вихователів і батьків. Окрім цього, проблемою виховання дітей опікується спеціальна служба підтримки батьків та дітей «Behaviour and Education Support Teams» (BEST), до складу якої входять фахівці різних галузей (лікарі, соціальні працівники та освітяни). Вони працюють із дітьми від 5 до 18 років, їхніми сім'ями, навчальними закладами, попереджуючи можливі проблеми або усуваючи їх. Існування подібної організації в Україні було б вельми доцільним за сучасних складних умов у суспільстві. Організація і проведення семінарів із правової тематики могла б привести до покращення результатів роботи з учнями вітчизняних шкіл, схильними до деструктивної поведінки.

Хотілося б акцентувати на міждисциплінарності правового виховання, що покликана використовувати досвід та знання вчителів різних дисциплін під час викладання прав людини в навчальних закладах. На особливу увагу заслуговують предмети, що поєднують у собі історичний та теоретичний досвід сучасного розуміння прав людини і демократії. Цей принцип може використовуватися і в українських школах у поєднанні з такими дисциплінами, як історія, географія, література, іноземна мова, під час вивчення текстів міжнародних документів із прав людини та демократії (Резолюція 2037 (XX) Генеральної Асамблеї ООН).

Для ефективною реалізації освітніх програм правового виховання у середніх школах нашої держави вчителі та інші працівники сфери освіти

повинні мати низку відповідних компетенцій, які потрібно свідомо розвивати в межах необхідної базової й подальшої професійної підготовки, а також ефективного підвищення кваліфікації у сфері навчання прав людини як у формі окремої дисципліни, так і в складі більш загального тематичного напрямку. Отже, для цього потрібно, щоб учителі та інші працівники сфери освіти пройшли підготовку в галузі викладання прав людини, оволоділи певним набором компетенцій у категоріях «знання і розуміння», «цінності» та «навички», які будуть їм необхідні для реалізації освітніх програм для правового виховання в школах. Програми підготовки мають бути адаптовані до конкретних культурних, освітніх, регіональних і практичних потреб та реалій викладачів та їхніх учнів, зорієнтовані на місцеві навчальні плани й національні програми, підтримуватися і визнаватися органами управління освітою. Також вони мають містити чіткі цілі навчання і виховання, окреслювати зміст, форми і методи правового виховання.

Як і британські колеги, учителі України в умовах сьогодення (з огляду на велику кількість дітей різних національностей у навчальних закладах) мають бути досить компетентними для того, щоб розпізнати ситуації прояву нетерпимості та дискримінації серед школярів, включаючи дискримінацію за расою, кольором шкіри, гендерною приналежністю, мовою, політичними або іншими поглядами, релігією, національним чи соціальним походженням, віком або на підставі інших ознак, а також поводитись належним чином у процесі їх виникнення (Muscok, Andrews, 2007: 75).

Висновки. Таким чином, врахування і впровадження досвіду правовиховної діяльності, яку успішно практикують у навчальних закладах Великої Британії, на нашу думку, є не лише можливим, а й необхідним і доцільним, оскільки це допоможе збагатити зміст сучасного правового виховання учнів середньої і старшої школи України як у навчальний, так і в позанавчальний час. Подальші перспективи цієї проблематики полягають у детальному аналізі методів та прийомів правовиховної роботи серед молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко М. А. Розкриття творчого потенціалу обдарованих школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: досвід США, Канади та Великобританії. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний вимір змін* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Суми, 2015. Т. 2. С. 29–30.
2. Гордієнко Л. О. Соціалізація молоді Великої Британії у діяльності молодіжних організацій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ. 2005. 236 с.
3. Досін А. Р. Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді у Великій Британії (кінець XX – початок XXI століття) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Тернопіль. 2009. 235 с.

4. Кашпур Т., Песляк Р. Особливості організації позанавчальної роботи з учнями. URL: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Pedagogica/2_136577.doc.htm
5. Методичні рекомендації щодо організації та змісту вивчення правознавства в основній і старшій школі у 2016/2017 навчальному році. URL: <http://www.xn--80aamewp7k6b.com.ua/wp-content/uploads/2016/07/met-rek-pravoznavstvo.pdf>
6. Резолюція 2037 (XX) Генеральної Асамблеї ООН Декларація про розповсюдження серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги та взаєморозуміння між народами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_289
7. Степаненко І. І. Роль засобів масової комунікації у правовому вихованні підлітків. *Становлення особистості професіонала: перспективи і розвиток* : матеріали II-ої Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса. 2013. С. 290–293.
8. Citizenship: Programme of study. *The school curriculum*. Department for Education. URL: <http://www.education.gov.uk/schools/teachingandlearning/curriculum/secondary/b00199157/citizenship/ks3/programme/range>
9. Losel F., Bottoms A. and Farrington D.P. *Young Adult Offenders: Lost in Transition?* London : Routledge. 2012. 136 p.
10. Mycock A., Andrews R. Citizenship Education in the UK: Divergence Within a Multi National State Citizenship. *Teaching and Learning*. 2007. Vol. 3. № 1. Pp. 73–87.

REFERENCES

1. Boichenko M. A. Rozkryttia tvorchoho potentsialu obdarovanykh shkoliariv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii: dosvid SShA, Kanady ta Velykobrytanii. [Disclosure of the creative potential of gifted students by means of information and communication technologies: the experience of the United States, Canada and the UK]. *Innovatsiyni rozvytok vyshchoi osvity: hlobalnyi ta natsionalnyi vymiry zmin* : mater. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Sumy, 2015. T. 2. S. 29–30. [in Ukrainian].
2. Hordiienko L. O. Sotsializatsiia molodi Velykoi Brytanii u diialnosti molodizhnykh orhanizatsii [British Youth Socialization in the Activity of Youth Organizations] : dys. ... kand. ped. Nauk : 13.00.05. Kyiv, 2005. 236 c. [in Ukrainian].
3. Dosin A. R. Profilaktyka deviantnoi povedinky uchnivskoi molodi u Velykii Brytanii (kinets XX – pochatok XXI stolittia) [Prevention of deviant behavior of student youth in the UK (end of XX - beginning of XXI century)] : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Ternopil, 2009. 235 s. [in Ukrainian].
4. Kashpur T., Pesliak R. Osoblyvosti orhanizatsii pozanavchalnoi roboty z uchniamy. URL: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Pedagogica/2_136577.doc.htm [in Ukrainian].
5. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta zmistu vyvchennia pravoznavstva v osnovnii i starshii shkoli u 2016/2017 navchalnomu rotsi [Guidelines on the organization and content of the study of legal education in primary and secondary school in the 2016/2017 academic year]. URL: <http://www.xn--80aamewp7k6b.com.ua/wp-content/uploads/2016/07/met-rek-pravoznavstvo.pdf> [in Ukrainian].
6. Rezoliutsiia 2037 (XX) Heneralnoi Asamblei OON Deklaratsiia pro rozpovsiudzhennia sered molodi idealiv myru, vzaiemnoi povahy ta vzaiemorozuminnia mizh narodamy. [UN General Assembly Resolution 2037 (XX) Declaration on the dissemination of the ideals of peace, mutual respect and understanding between peoples]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_289
7. Stepanenko I. I. Rol zasobiv masovoi komunikatsii u pravovomu vykhovanni pidlitkiv. [The role of the media in the legal education of teenagers]. *Stanovlennia osobystosti profesionala: perspektyvy i rozvytok* : mater. II-oi Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Odesa. 2013. S. 290–293. [in Ukrainian].
8. Citizenship: Programme of study. *The school curriculum*. Department for Education. URL: <http://www.education.gov.uk/schools/teachingandlearning/curriculum/secondary/b00199157/citizenship/ks3/programme/range>
9. Losel F., Bottoms A. and Farrington D. P. *Young Adult Offenders: Lost in Transition?* London : Routledge. 2012. 136 p.
10. Mycock A., Andrews R. Citizenship Education in the UK: Divergence Within a Multi National State Citizenship. *Teaching and Learning*. 2007. Vol. 3. № 1. Pp. 73–87.